

IN LIBELLVM ARISTOTELIS
DE SOMNIIS.

Ost hac autem de somnijs est pertractandum: in primis-
que cuinam animæ parti obuersentur, & vtrum contem-
platiuæ passio sint, an sensitiuæ. ijs enim solis ex ijs quæ
nobis insunt, aliquid cognoscimus. Quod si visus opera
est visio, & auditus auditio, & omnino sensus ipsum sen-
tire: isthæc autem sensuum sunt communia, vt figura, &
magnitudo, aliæque huiusmodi: propria vero, vt color, sonus, sapor: con-
niuens autem & dormiens nullum videre potest animal: similique modo
in reliquis: idcirco manifestum est quod in somnis non sentimus. Nō igitur
sensu somnium sentitur.

Ost expeditos de somno & vigilia præclaros (vt vidimus) commētarios phi-
losophus in præsentī libello de somni passione quadam quæ somnium appel-
latur, & de ijs quæ homines quietis vident tempore, pertractare aggreditur:
statimq; à principio de ipso quærit somnio, vtrum ne intelligenti animæ acci-
dat parti, an illi quæ sentit, cum ijs sanè solis cognoscitiuis animæ partib; ho-
mines vtī animaduertantur: ostendetq; vt videbitur, neutrius istarum partiū
de per se somnium esse passionem. Cæterum antequam ad literæ explicatio-
nem deueniamus, non erit fortè malū rem ipsam de qua pertractaturi sumus,
altius repetitam enarrare, variatq; de ipsa veterum philosophorum sentētias

20 recensere, vt ad illam post hæc nobis facilius sit accessus. Epicurus igitur & Metrodorus (vt ab ijs ex-
ordiamur) necnon Xenophanes (vt aiunt) inania somniorum visa, & vana quædam naturæ lubricia,
somnia esse voluerunt, idolis, simulacrorumque imaginibus somni tempore animum nostrum incur-
santibus. Cumq; diuinationem ijs, & futurorum præsentiones à vita penitus exproferint, neque pon-
dus etiam vllum habere somnia, neq; ab illis prædici quippiam aut præmonstrari posse asseuerauerunt.
Stoicorum autem vniuersa natio, ab ijs tota (vt aiunt) distans diametro, somnia Deorum sanè
bonitati & prouidentie asserpsit: ab illisq; cum præmonentibus quippiam & consulentibus, tū pla-
nè vetantibus & prohibentibus, hominum generi illa præmitti asseruit: non contemnendamq; diui-
nationis partem (quæ manticen appellant) ex somnijs nimirum pendere dixit. Quamobrè Chrysi-
pus vir magni inter Stoicos nominis, necnō Antipater, & Heracleotes Dionysius, alijsq; pleriq; eius-
dem dogmatis celebres viri præclaros de somnijs cōmentarios posteris reliquere. Antipho quinetiā
30 Atheniensis inter vetustiores (cuius etiā meminī Cicero) & Artemidorus inter iuniores, acutissimi
somnia celebratū interpretes. Cæterum istorum quodāmodo medijs, philosophorū sine controuer-
sia primarij, Academici scilicet & Peripatetici, hac de re isthæc sensisse videntur. Somnia nāq; neque
pondus habere omnia, futuraq; præmonstrare voluerunt: neq; rursus omnia vana penitus & inania
esse asseuerarunt, sed aliās quidem illa in nobis à corporeis excitari affectionibus, & cum fantasias
quasdam, diurnasque consequi cogitationes: tum ab innatis intelligentijs motionibusq; moueri: qua-
doque vero diuinitus ea mitti, cum scilicet dormiente & cōsopito corpore soluitur animus & excita-
tur, seq; ab illo segregat & abducit: & quemadmodum illius fert natura, dijs ipsis iungitur & copula-
tur, qualia profecto & diuina sunt somnia, & præmonstrare præfagireq; dicuntur: & futurorū adhuc
40 in obscuro iacencia euenta præostendere creduntur. Quamobrem Pythagoras & Plato locupletissi-
mi authores, quod somni tempore certiora videremus, preparatos quodam cultu atq; victu ad dormi-
endum proficisci asserunt. Fabāq; idcirco Pythagoreos abstinuissē nonnulli asseuerauerūt, quoniam
is cibus non minus mentem q̄ ventrem inflare & conturbare existimetur. Socrates quinetiam in Po-
litia asserit illos qui moderato cultu atq; victu quieti sese tradiderint, ea animi parte quæ mentis &
consilij est, agitata & erecta, saturatāq; bonarum cogitationum epulis, quietis visa trāquilla & vera:
cia cernere. Quorū sententijs omnis profecto astipulata est ætas, & hominū hac de re ab initio omni-
um constans semper fuit cōsensus, somniorūq; euentus complurium, & præmonstrationes, cū apud
græcos, tum apud latinos rerum scriptores, vt postmodū cōtigerunt, memoriæ sunt prodite. Cæterū
ijs prætermisiss, ne impendio longiores simus, quædam etiam hic obiter in mediū adducere volumus
50 quæ ad rē de qua mox pertractaturi sumus, multū sanè lucis asferre poterunt. Animaduertēdū igitur
est q̄ in sensiterijs nostris ab extrinsecis impressæ insignitatq; obiectis quædā permanēt durantque
l.ij.

DIGRESSIO

Epicurus.
Metrodorus.
Xenophanes.

Stoici.

Chrysi-
pus.
Antipater.
Dionysius
Heracleotes.
Antipho.
Artemidorus.
Academici.
Peripatetici.

Pythagoras.
Plato.

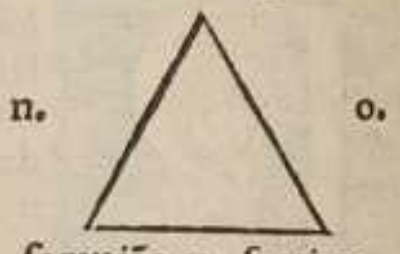
Socrates in
Politia.

De somniorū
natura & esse
tia.

reliquia, simulacra scilicet & imagines ab actu sensilibus impressæ, & quasi in tabellis quibusdã depictæ, vt in commentarioli huius sequenti declarabitur processu. Horum autem simulacrorum & imaginum siue idolorum (nihil enim refert quomodolibet illa voces) quædam integra & illesã vt impressa fuerant restant & perseuerant: nonnulla vero conturbantur, & ob nimios caput petentes vapores, confunduntur, neque integri quippiam conseruare possunt: pleraque etiam penitus obliterantur & euanescent, alijsq; ingruentibus occuluntur sanè & intereunt. Quæ igitur idolorum vel restauerint integra, vel ita remanserint, vt non penitus euauerint, sed offuscata vel confusa nihilominus perseuerauerint, in ipsum postmodum cor cum vaporibus descendunt, qui somni tempore à cerebro deuoluuntur, principio sensitiuo applicata, & inconcinne ingruentia, ipsum sanè haud aliter mouere censentur, quàm si ab actu sensilibus excitaretur. & hoc certe modo confusa quædam minimeq; constantia efficere somnia non ab re existimantur. Et hæc de antiquorum circa somnia sententijs, & naturæ ipsorum essentia sit pertractatum. Ad literæ igitur contextum deueniamus, vbi sanè nos primo docet philosophus somnia non esse passiones ipsius sensus actu, antè nos commonefaciendo quidnam ipsum sit videre, aut audire. siquidem visionis opera ipsum est videre, & auditus audire, & omnino sensus sentire, siue circa propria operentur sensilia, siue circa communia. Vbi communia dicit esse sensilia figuram & magnitudinem, subintelligens etiam motum & tempus. quæ sanè omnia eiusmodi esse dicuntur, quoniam pluribus percipi dignosciqu; possunt sensibus. Propria autem sensilia dicit colorem, sonum, & saporem esse, quæ solummodo ab vnico & peculiari suo sensu dignosci & comprehendi possunt: de quibus omnibus cum proprijs, tum communibus sensilibus, cum accurate in commetarijs de anima sit pertractatum, non est cur longiores hoc in loco sermones nunc explicentur. Si igitur dormientes neq; circa propria neq; circa communia sensilia operari & agere possunt, circa huiusmodi autem & aliud nihil sensus ipsi actu operantur & agunt, meridiana (vt aiunt) luce clarius est somnia actu sensus non esse passiones: cum & alioquin operari per ipsos sensus ideo contingit nobis, quia sensilia extrinsecus nobis coram fiunt obiecta. In somnis autem, & conuiuētibus clausisve oculis, nihil sanè nobis obijci occurrere potest quod cerni queat, & visum nostrum mouere. Syllogismi autem ratio in secunda figura hoc sanè constat modo. Qui somniat, circa externa sensilia non operatur. Qui sentit, circa externa sensilia operatur. Qui igitur somniat, proprie non sentit. Non igitur sensationes sunt somnia: neque sensu igitur somnium sentitur aut percipitur.

Communia & propria sensilia.

circum sensilia operatur

somnia n. sentiens.

Ad profecto neq; opinatione. non enim solum quod accedit, dicimus hominem esse vel equum, sed etiam album, & pulchrũ. quorum sanè aliquid vere vel falso sine sensu opinio dicere non potest. Somni autem tempore animam contingit hoc ipsum facere. nam eodem sanè modo id quod accedit, quod homo, & quod pulcher est, cernere conspiciamur. Quinetiam præter somnium aliud etiam quiddam intelligimus, vt cum vigilando aliquid sentimus. De eo enim quod sentimus, sæpenumero etiam aliquid cogitamus. ita & in somnis præter ipsa fantasmata alia plerunque intelligimus. id autem perspicuum esse poterit, si quis mentem adhibeat, & experrectus meminisse contendant. Iam vero nonnulli talia viderunt somnia, qualia videntur illi facere qui ex memorandi præceptis propositas collocant res. illis enim plerunque accidere solet præter somnium aliud quippiã ob oculos loco ponere fantasmata. Quapropter perspicuum est quoniam neq; somnium est omne quod in somnis cernitur fantasma: & quoniam quod cogitamus, id opinatione opinamur.

Somnia non esse cogitationis opera.

Um ostensum sit in supra enarratis (vt vidimus) non percipi sensu aliquo somnia, hoc in loco demonstrat etiam Aristoteles opinacione eadem percipi non posse. quod sanè est dicere opinacionis passiones non esse somnia, id est ipsius cogitacionis potestatis. qui cogitant enim, opinari etiam dicuntur. Ratio autem est huiusmodi. Quonia enim somni tempore non solum dicimus & asentimur quod id quod eregione videtur accedens, est homo vel equus, vel omnino substantia, sed quod etiam

est album, vel bonum. Videns enim ego in somnis (verbi causa) Socratem, non solum dico quod est Socrates, sed etiam quod est simus, quod ventrosus, similique modo de reliquis quae illi accidunt. Assentiri namque opinionationis est proprium: cum nihil aliud sit opinatio, quam suspicio quaedam circa contingentia aliter se habere. Si quidem igitur simum aut ventrosum opinatio sine sensu percipere haudquaquam valet: sensus autem somni tempore quiescunt & otiantur: non sunt certe insomnia opinionationis, id est cogitativae virtutis passiones. Quam etiam rem alia probat ratione philosophus, hoc modo. Si enim dum opinamur, semper consideramus nos opinari: in somnis autem non semper hoc nobis accidere videtur: manifestum sane est quod somnia non sunt opinionationes. Atqui, inquit, oportet cognoscere quod praeter somnium aliud quippiam consideramus. Quispiam enim quietis tempore videns Socratem, saepe numero considerat quod illum in somnis videt, quod mihi aliquando visu sane contigit. Visus enim sum in somnis videre in abdito quodam loco urnam reperisse numismatum antiqui operis plenam, & adhuc somno oppressus dicere, profecto hoc est somnium, & non res constans & vera. Praeter somnium igitur aliud intelligimus, cum somniando nos somnium cogitamus. Quemadmodum enim in vigilia videns quempiam, non solum illum conspicio, sed etiam illud considero, quod ille a me vere & in vigilia cernitur: pari modo quietis tempore aliquid cernens, quod dormiens & somnians id cerno, saepe numero assevero. Si igitur haec res hoc se habet modo, manifestum est, inquit, quod non omne fantasma somni tempore vere somnium esse dicitur. huiusmodi enim videntur esse somnia, cum minime sunt vere somnia, sed fantasmata effecta a sensibus actu precedentibus, quae somni tempore nobis occurrere videntur, cum percipere & diiudicare valemus illa nos prius dum vigilaremus fuisse imaginatos. Vigilia enim quodammodo esse censetur, posse considerare quod id quod videmus, sit somnium. Quod autem saepe numero aliud quippiam somniando consideremus, perspicuum esse potest, inquit, ijs qui mentem adhibeant, contendantque saepius cum a somno excitantur & surgunt, eorum quae in somnis viderint, meminisse. Quemadmodum enim illi qui student & curant meminisse & proferre verbi causa versus quosdam aut orationes quas alio proferente perceperunt, melius recordantur quam illi qui de improviso & ex tempore id ipsum proferre contendunt: ita in ipsis sane est videre somnium. Magis enim & melius meminerunt illi qui experrecti memoriam visu & exercitatione circa visa somnia habilem reddiderunt, quam qui nihil curae huic rei impertierunt. Et haec profecto uniuersalis est explicatio sententiae quae hac in litera continetur. Illud autem, iam vero nonnulli talia viderunt somnia, hoc signare videtur, quod nonnulli aliquando somni tempore fantasmata talia viderunt de quibus sane considerare valuerunt aliud quippiam praeter fantasmata. Quemadmodum enim, inquit, qui videntur ex memorandi praecipis propositas collocare res: ita contingit ijs qui somnia cernunt, aliud quippiam ob oculos loco ponere fantasmatum, id est in loco illo ubi fiunt fantasmata, videlicet illa quae sunt somnia. Dixit autem ob oculos vel ante oculos, id est manifeste. In somnis enim nullus est oculorum usus. Quo in loco animaduertendum est circa memorandi praecipia adductam a philosopho similitudinem, quod ipse in Topicis suis dixit oportere syllogismos quos nobis proponunt ijs quibus cum disputamus, in memoratiua ponere & collocare parte: similique modo si problemata nobis quaedam proponantur: horumque omnium meminisse quoniam proposita modo illa, & quomodo ipsi syllogismi latere non possint: ut videlicet tanquam a regula & canone aliquo excitati de facili possimus similia facere. Quemadmodum igitur illis accidit saepius a quopiam referuato syllogismo vel problemate alia pleraque posse argumetari & proponere: simili modo dormientibus aliud quiddam ante oculos contingit praeter somnium ponere, id est manifeste considerare de aliquo quod non est somnium. Illud autem, quoniam id quod cogitamus, opinionatione opinamur, huiusmodi est: Imaginor (verbi causa) & cogito de sole quod est maior terra, & istuc etiam ipsum demonstro. Accidit autem post talem considerationem quod in somnijs non solum videor mihi solem videre, sed etiam imaginari quod is ipse maior est terra.

Quid opinatio: & quid illi sit proprium.

Quae non sint somnia, cum tamen apparent somnia.

Praecipia memorandi.

DE omnibus autem ijs intantum est manifestum, quod eadem res qua in morbis vigilantes decipimur, somni tempore eadem efficit passionem: cum sanis etiam, & probe noscētibus, pedalis tamen sol esse videatur.

Vera somnia hoc in loco a non veris scilicet & fantasmatibus diiudicat & discernit Aristoteles: & a quam re fieri dicuntur, magis signat quam ostendit & exprimit: passionemque, id est deceptionem & vanam apparentiam, illa vocat, cuius rei prolixior sane explicatio hoc se habet modo. Quemadmodum enim in morbis quibusdam crassus ascendens spiritus, & caput petens (ea enim in constitutione corporis crassi sane & corpulenti videntur esse spiritus) conturbat crassitudine sua, inordinatque afficit motu, qui febris sane efficitur causa, visum spiritum, efficitque ut decipiamur, existimemusque interdum unum esse duo: parique sane modo lineamenta quaedam quae in parietum tectorio forte visuntur, picta eo loci videri & apparere animalia facit, cum nulla penitus ibi sit pictura: illarum enim linearum species absque materia in nostrum incurstantes visum, & a crasso illo spiritu conturbatae & confusae, talique aut tali compositae modo & ordine, ob visui spiritus ab eleuatis vaporibus inordinatum effectum motum, praesentium nobis pictarum imaginum apparentiam nimirum praebere videntur: quemadmodum igitur in aegritudinibus & morbis istuc apparet, ita & in somnis res se habere videtur. Turbulenti namque

praesentia spiritus, huius sanè deceptionis causa esse existimatur. Cū enim sensilia extrinseca in sensum agant, & in sensiteria ipsa: & cū illa quæ in ijs efficitur passio, non solum in ipsis existat sensiterijs, dum sensus circa sensilia operantur, & actu sunt, sed etiam ablati sensilibus adhuc restant reliquæ illorum quædam, & imagines in ipsis perdurant sensiterijs (vt posterius ipse nos docebit Aristoteles) ex ijs profecto reliquijs quæcunque perdurant neque penitus oblitterantur & intereunt, somni tempore propter exhalationem & vaporum superfluentem copiam nonnullæ sensitiuo appellentes principio, quoniam tunc spirituum fit retrocessus, & ad internas corporis partes regressus: mouētesque sensum non alio sanè modo quàm externa faciunt sensilia cum actu illum mouent, somniorum proculdubio efficiunt diuersitates. Quando igitur multa fuerit & crassa illa quæ descendit exhalatio, ita vt nos lateat, neque diiudicare possimus quod somnia cernimus, decipimur tunc, & idola videntes, sensiliumque reliquias, ipsa videmur cernere & percipere sensilia: huiusmodique vera non immerito esse censentur somnia. Cum autem non crassa admodum neque multa huiusmodi fuerit exhalatio, sed mediocri se habens modo, ita quod nos non lateat: tunc profecto falli non dicimur, sed dormientes adhuc (vt retro dictum est) sepe numero dicimus, hic quidem apparet Socrates, sed non est Socrates, verum illius idolum, & somnij visum. Et eiusmodi sanè non vera sunt somnia, sed fantasmata quædam, & reliquæ externorum sensilium adhuc perdurantes. Ex quibus profecto apparere potest quod somni tempore descendens spiritus est in causa cur aliquando decipiamur, & vera cernamus somnia: cur interdum non fallamur, fantasmataque potius quædam quam vera videamus somnia. Qui etiam spiritus in morbis quibusdam in superioribus corporis existens partibus in causa etiam est cur iudicio plerumque fallantur homines. Cum autem dixit quod eadem res, scilicet spiritus, causa est cur etiam in morbis constituti homines, & somni tempore consopiti decipiantur, subdit: cum sanis etiam & probe noscētibus, nedum ægris & dormientibus, eadem nonnunquam accidere videatur deceptio, siue propter immensam spatij distantiam qua cernens à re visa distat oculus: siue quoniam non belle interdum affecta est visio. Videtur enim ijs qui in naui existunt, cum illa commotis, terram etiam moueri: cum illa sanè quiescat, ij vero moueantur. Huiusmodi autem ratio per locum à maiori videtur esse deducta. Si enim vigilantibus & cernentibus sol nobis apparet pedalis: quod etiam ita esse Epicurei voluerunt, qui non dubiam sensuum iudicio veritatem asseripserunt: præterea in naui vectis terra videtur moueri: in quibus manifestissime decipi nos contingit: multo profecto id accidet magis in morbo constitutis, magisque etiam dormientibus nobis.

Vnde fiunt
somnia.

Que vera
sunt somnia
& que non
vera.

Ratio sumpta
à maiori.

CAeterum siue idem animæ fantasticum, siue diuersum sit à sensitiuo, nihilominus nulla fit deceptio absque videre quippiam & sentire. peruerse enim videre, & perperam audire, vere videtur quippiam est, & audientis: non illud autem quod arbitratur. Somni vero tempore positum est nihil videre, aut audire, neque omnino quippiam sentire. An igitur nihil quidem videre, verum est: nihil autem sensum pati, haudquaquam verum? Quinimmo visionem aliquid contingit pati, necnon alios etiam sensus. Horum autem vnūquodque vt in vigilante applicat quidem quodammodo se sensui, non autem eo applicat modo vt in vigilante. Et aliquando quidem opinio asserit quod falsum est id quod videtur, plerumque autem fallitur, & fantasma cōsectatur. Quod igitur neque opinantis est, neque cogitantis isthæc passio quam somniare vocamus, manifestum sanè est: sed neque sentientis simpliciter. Videre namque esset, & audire simpliciter. Verum quo id fiat modo, perscrutandum est. Supponatur igitur, quod alioquin est manifestum, quod sensitiui sit passio, quandoquidē & somnus. Non enim in alia quidē animalium parte inest somnus, in alia vero somnia videre, sed in eadē. Quoniā autē de fantasia in cōmētarijs de anima dictū est: & est quidem cū sensitiuo idē ipsum fantastiū: esse autem aliud fantastico est, & sensitiuo: est autem fantasia, ea quæ à sensu actu facta est motio: somnium autem quoddam apparet esse fantasma:

quod enim in somnis cernitur fantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, seu quodam modo fiat: manifestum profecto est quod sensitui quidem est somnia videre, huius autem ut est fantasticum.

Quia retro dixerat Aristoteles quod diuersum ab ipso fantasmate est somnium, quæ tamen ambo somni tempore vident homines: namque verum est somnium, cum decipiuntur plerique creduntque se vere quod in somnis cernunt, videre: fantasma vero, siue visum id sanè dicitur esse, cum quis somni tempore videt quidem aliquid, diiudicare autem potest se non vera videre, sed somniare: qua in re nulla sanè est deceptio aut error: cum hoc inquam sit retro explanatum, prosequendo philosophus subdit quod siue eadem sint virtus fantastica & sensitua, siue diuersæ sint animæ potestates: (quod iccirco ambigendo ponit, quoniam in alijs est pertractatū quomodo eadem, & quomodo diuersæ sint virtutes: & paulo post etiam de hac ipsa loquetur re) nihilominus, inquit, ista deceptio, quæ scilicet in vero fit somnio, non fit absque videre & sentire aliquid, id est, non fit deceptio ista nisi veri quippiam cernatur. Quo in loco animaduertendum sanè est quod iccirco nos in textus translatione deceptionem posuimus, cum textus sic sonet græcus: nihilominus non fit absque videre, & quippiam sentire. quia defectiuus apparet esse sermo, & huiusmodi subintelligi videtur verbum, quod nos perspicuitatis gratia addendum esse duximus. Quod autem somni tempore non fiat deceptio, nisi quippiam etiam veri cernatur: hoc philosophus declarat modo. Quæ eadem modum enim, inquit, male & peruerse audire dicimur, cum aliquid quidem audimus, sed non illud quod audire nos arbitramur: similis modo peruerse videmus, cum quippiam cernimus, sed non id quod cernere existimamus: ita somni tempore nobis contingere videtur. Licet enim in veris somnijs decipiatur, aliquid tamen veri cernimus: quod nisi cerneremus, non profecto somnium videre diceremur. Hoc autem constituto, & ut vidimus, explanato, philosophus quasi sibi occurrentem afferens instantiam, subdit: Somni vero tempore positum est nihil videre aut audire, quasi dicere velit, non recte sanè dixisse videmur quod somni tempore similis est deceptio ipsi obauditioni (sic enim malam & corruptam auditionem nunc dicamus) aut peruerse visioni. peruersa namque visio, & ipsa obauditio sunt eò quod audiamus vere aut videamus aliquid. Somni autem tempore nihil nec audimus nec cernimus. Hanc igitur hoc in loco ad prædicta afferens philosophus instantiam, clarissime illam dissoluit, nihil quidem videre aut audire asseuerans somniantem, sicut extrinseca percipiunt sensus obiecta: visionem tamen & auditionem, aliosque præterea sensus somni tempore sentire & percipere nimirum posse, quoniam aliquid videntur pati, & quodammodo affici. In litera autem illa quæ statim sequitur, ubi scribitur: Horum autem vnumquodque ut in vigilante &c. per illud vnumquodque, intelligere debemus reliquias & imagines quæ remotis etiam externis sensilibus in ipsis referuatæ sensiterijs perdurant, quas diximus ad sensituum principium somni tempore cum retrocedentibus exhalationibus peruenire, illudque pulsare. Dicit igitur quod vnumquodque horum ut in vigilante applicat quidem & inferatur sensituo principio: non autem eodem inferatur modo somni tempore ut in vigilantibus contingit. Inferuntur enim vigilantibus imagines & figuræ sensilium sensituo principio, dum sensus scilicet circa sensilia operantur obiecta quæ extra sunt posita. Non similiter autem id dormientibus accidit nobis, sed alio & alio modo: & interdum quidem (ut retro diximus) quando videlicet non est multa neque crassa exhalatio, opinio, id est cogitativa virtus (ad hanc enim ipsum opinari & opiniones nimirum referuntur omnes) dicit & asserit quod falsum est id quod videtur. non enim est Socrates (verbi causa) sed Socrati simile simulacrum. Interdum autem cum multa & crassa se circumfuderit exhalatio, cogitativa sanè ipsa fantasma sequitur, id est non diiudicat se somniare, & falsa videre, sed circa vera se versari existimat. Et hæc nimirum est deceptio illa quæ proprie somnium appellatur. Quoniam autem spiritu mediante per quem fiunt somni, ipsa etiam fieri dicuntur somnia: somnus autem (ut retro est demonstratum) sensitivæ est animæ partis passio: manifestum sanè est quod somnia etiam eiusdem erunt animæ partis passiones siue affectiones. Quamobrem clarissimum utique erit quod vnius & eiusdem rei cum somni ipsi, tum somnia sunt passiones. Quæ deinde sequuntur, clara sanè sunt, ubi dicit quod sensitivum & fantasticum eadem subiecto existunt, diuersa vero ratione. quod plerisque in locis est declaratum, peculiariter autem in commentarijs de anima. Illud autem quod in textus calce adducitur, Quod enim in somnis cernitur fantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, seu quodam modo fiat: dictum est propter id quod retro declarauimus. non enim omnia fantasmata simpliciter & proprie dicuntur somnia, quanuis in somnis appareant, sed illa à quibus decipiuntur (ut diximus) & quæ vere cerni existimantur. namque alia non proprie somnia, sed huiusmodi lato appellantur vocabulo, quæ vulgo visiones vocant. Illud autem, manifestum profecto est: & reditio sanè, & integri sensus est comprehensio, qui ad supra enarratum refertur: Quoniam autem de fantasia &c. Concludit autem philosophus quod ipsius sensitivæ animæ potestatis est videre somnia: non certe ut sensitiva est (proprie namque externa sentit obiecta) sed ut est fantastica, id est ut eadem est subiecto cum fantastica animæ potestate, cuius obiecta, id est reliquias & idola simulacræ somni tempore primum sanè mouent sensitivum.

Sensitivum & fantasticum eadem subiecto: diuersa ratione.

Somnium à visione aliud esse.

Vid autem est somnium, & quonam fiat modo, ex ijs quæ somni tempore accidunt, maxime cognoscere poterimus. Sensilia enim per vnumquodque sensiterium in nos sensum efficiunt: ea autem quæ ab illis fit passio, non solum operantibus sensibus sensiterijs inest, sed etiam cum recesserint. Similis enim isthæc videtur esse passio ijs quæ sunt lata. Huiusmodi namq; nihilominus mouentur quanquam motor illa amplius non attingit. is enim aërem commouit, qui iterum commotus aliam aëris partem commouit: & hoc sanè modo quoad consistat, cum in aëre, tum in humore facit motum. Similiq; modo in alterationibus fieri existimandum est. quod enim à calido calescit, proximum calfacit, & ad initium vsq; deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quædam sit is qui actu est sensus, id ipsum contingere necesse est. Quapropter passio hæc est non solum operantibus sensiterijs, sed etiam cessantibus, cū in profundo, tum superficie tenus. Manifestum autem id est cum continenter aliquid sentimus. nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio: vt de sole ad vmbra. Contingit enim nihil tunc cernere ob motionem à lumine adhuc in oculis restantem; nec minus si ad colorem quempiam longo conspexerimus tempore, vel album, vel viridem, eiusmodi profecto apparet omne id ad quod visum trāsferimus. Similiq; modo ad solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conuerimus, apparet obseruantibus è regione qua visum cernere contigerat, primo quidem idem color, postea vero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quoad ad nigrum perueniat colorem, & euanescat. à re præterea commota mutantur, vt à fluminibus, & ab ijs maxime quæ concitatissime fluunt, quæ quiescunt, apparent moueri. Ab excellentibus quinetiã sonis surdastrî homines redduntur, & à valentibus odoribus male odorantes: similiterq; in alijs. Et isthæc quidem hoc manifeste accidunt modo.

Cum in ijs quæ retro dicta sunt, declarauerit & ostenderit Aristoteles cuiusnam animæ partis sint somnia per se passiones: hoc in loco quidnam sint, quòve fiant modo, nos docere contendit, ponitq; patentibus sanè & accuratis verbis id de quo aliquoties verba fecimus, quòd videlicet sensilibus non solum præsentibus, sed etiam absentibus passio quædam & affectio ab illis inusta restat & permanet in ipsis sensiterijs, quæ illa sanè mouere possit, licet alio rationis modo quàm cū præsentia fuerint oblata sensilia. id autem multis & euidentibus exemplorum testimonijs probare nobis & manifestare contendit: primòq; loco proiectorum nobis efficacem sanè adducit similitudinem: vbi primo separato mouente, neq; amplius rem motam contingente, successione adhuc mouentium in illa perstat & remanet motus, quoad mouentium paulatim deficient vires, quas primus impressisse & subministrasse mouens censetur. Hocq; in aëre & in humore, id est aqua, huiusmodique rebus fieri asseuerat. Lapis namq; à Socrate (verbi causa) in aquam coniectus, partem aquæ illius vbi decidit, mouere videtur: illa vero commota proximam certe mouet: & illa iterum aliam: neq; huiusmodi in gyrum conuolutæ cessant motiones quoad primi motoris illis impressæ perstiterint vires. Similiq; modo in alterationibus cōtingere etiã dicit. Parte enim (verbi causa) calefacta vna, vicinam etiam calescere animaduertimus, eundemq; vel similem calorem intercedente illa in aliam etiam remotiorem deriuari, quoad ad initiū deueniatur. hoc sanè in loco initium appellans, vbi ille desinit calor, & vbi motionis illius est quies & cessatio. Quod etiam in sensibus fieri non ab re dicit esse, cum quidam alterationum motus ipsi sint sensus, vel non sine alteratione fiant quædam. In profundo autē dixit, vel superficie tenus, propter sensilium impressas imagines, quæ interdum quidem stabiles sunt

De profecto
rum motu.

Non sine alteratione
qua fieri sensus.

& permanentes, aliās autem leuiter insignitæ, & quodammodo euanidæ, translatione non inconcinne sumpta ab annulorum sigillis quæ ceræ tum leuiter & superficiē tenuis imprimi cernuntur, tum valenter & profunde sunt insignita. Cæterum haud contentus sanè his philosophus in tam clara re alias etiam non minus perspicuas adducit ostensiones, species & similitudines declarans ab obiectis sensilibus in sensiterijs nostris, illis iam remotis & absentibus, remanere. Si enim quispiam, inquit, solem contuitus fuerit, postmodumq; ad vmbra transierit, neq; solis amplius contueatur iubar, is profecto aliquandiu nihil cernere valet. adhuc enim luminosi corporis illi ob oculos obuertatur species, vniuersumq; illius occupat visum, disgregatoseq; & dissipatos adhuc à lumine visuos habet spiritus. Quod in splendida etiam corpora, necnon actiuo aliquo & efficaci colore delibuta contuetibus visu euenire solet. in illa enim aliquandiu conspicientes, visumq; postmodum ad alia transferentes, omnia sanè eodem infecta cernunt colore, siue albus is fuerit, siue ceruleus, aut viridis. impressę enim in illorum oculis & persistentes adhuc prius conspictorum colorum restant species. Et quoniam licentior hac in ostensione Aristoteles vsus stylo, cōsuetæ sibi oblitus esse breuitatis planè videtur, rursum ad solis conspicti similitudinem reuertitur, dicitq; ab illius lumine inspicientium oculos occupari adeo, vt illis postmodum conuiuentibus & clausis, si ad illam respiciant partem, primum quidem illis idē appareat color, solis videlicet splendescens: postea vero specie illa paulisper deficiente, & se remittente, puniceus sanè illis apparet color, qui adhuc quidem est splendescens, verū subobscurior, quali coloris apparētia ex oriente die matutino auroræ crepusculo clarum suffunditur cælum: isque postmodum deficiens magis, in purpureum sanè transire percipitur colorem: in qua certe coloris specie luci cum obscuro maior est permixtio. quam tandem speciem iam euanescentem, neq; amplius perdurare valentem, in suum contrarium, id est nigrum deficere asserit. Et non solum huiusmodi in rebus istuc accidere dicit, vt species scilicet abscedentibus obiectis remaneant & perdurent, sed etiam in alijs diuersi generis contingere. Si quis enim, inquit, in concitatissime currentem aliquandiu despexerit fluuium, is sanè si aliō oculos deflexerit, stantes certe res veluti motas conspiciet, moueriq; cum ædificiorum exstructiones, tum terræ infixæ stirpes illi manifeste videbuntur. Motus enim ob oculos illi obuertatur species, & semel percepta durat & permanet imago. Similiterq; modo ab excellentibus quidem sonis surdastros fieri videmus multos: vt à priscis rerum scriptoribus memoriæ traditū est illos esse qui iuxta cadentem habitant Nilum: quē locū Cataractas appellāt. Et ab excellentibus quinetiam odoribus male odorantes efficiuntur multi. omnis enim excellentia vel corrumpit sensum si superfluës & nimia fuerit, vel illum penitus occupat, suumq; proculdubio esse facit. Vniuersa autē ista per longum (vt patuit) processum fuere adducta, vt clarissimam ostendant rem, sensilia videlicet cum sensum moueant, si semel efficaciter mouerint, nonnulla sui vestigia in sensiterijs relinquere, quæ illis etiam absentibus perdurantia, agere quippiam possint.

Abcedētib⁹
obiectis im-
pressas rema-
nere species.

Excellentes sensu
sile sensum
corrumpere
Nilū cataractas
ctas.

Quod autem sensiteria celeriter paruas etiam sentiant differentias, indicio est id quod in speculis fieri animaduertitur: qua de re secum considerans quispiam, perquirere sanè & ambigere posset: & simul ex hoc erit manifestum, visum vt aliquid patitur, ita aliquid etiam agere. Si enim in menstruorum profluuijs mulieres in nitida conspexerint specula, summæ eorum parti nubecula quasi cruenta imprimitur. quæ, si nouum fuerit speculum, haud leui sanè negotio inde abstergitur. si vero antiquum, non adeo est difficile. Causa autem (vt diximus) est quod non solum ab aëre aliquid patitur visus, sed agit aliquid & mouet, quemadmodum alia splendida. Visus namq; de splendescentium ordine est, & colorē habentium. Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quæuis alia corporis pars: & alioquin natura venularum sunt pleni. Quamobrē excitis mensuris propter conturbationem & sanguineam ebullitionem in nobis quidem quæ in oculis est differentia non apparet, quæ tamen inest. Eadem enim natura genitalis est seminis, quæ menstruorum. Aër autem ab illis mouetur, aëremq; speculo proximum & illi cōtiguum eadem afficit qualitate, quali ipse affectus est: is autem speculi summam partem: quemadmodum vestimenta quæ maxime sunt nitida, celerrime maculas

contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit, accurate indicat, minimaſq; in primis motiunculas. Aes autem quoniam læue eſt, qualemcunq; maxime ſentit contactum. Conſyderare autem oportet æris contactum illum quaſi attritum eſſe quendam, & abſterſionem, & lotionem. ob puritatem vero, quotacunq; fuerit, conſpicua apparet. Cur autem non celeriter à nouitijs exeat ſpeculis: cum nitor, tum leuitas in cauſa eſt. Alitè enim in eiufmodi ſidunt maculæ, & quoquouerſus diffunduntur: propter puritatem quidem ad fundum: q̄ leuorem autem quoquouerſus. In antiquis vero non perſtat, quoniam non æque penetrat macula, ſed ſuperficiè tenus magis. Quòd igitur à paruis motiones fiunt differentijs, & quòd velox eſt ſenſus, quòdve non ſolum patitur colorum ſenſiterium, ſed contra etiam agit, ex ijs ſanè manifeſtum eſt.

Quoniam (vt retro vidimus) dixerat Ariſtoteles, multiſq; etiam rationum euidentijs confirmauerat à ſenſili re in iſtis ſenſiterijs quandam effici paſſionem, quæ reſtaret remota etiam & abſente re illa: hoc in textu probare intendit & oſtendere quòd non ſolum patiuntur ſenſus à ſenſilibus, ſed etiam agunt quippiam: idq; ex quadam accidentis declarat apparentia, quæ ſanè ſic ſe habere conſpicitur. Si enim menſtruorum tempore ſcœmina in ſpeculum leue & bene terſum cõſpexerit, illius certe contuitu ſpeculi deperit nitor, nubeculamq; (vt ipſe ait) cruentam in ſuperficie contrahere cernitur. quod proſecto haudquaquam contingere poſſet, niſi viſus ipſe quippiam in ſpeculum ageret, & non ſolum pateretur illius imagines & ſimulacra recipiens. Huiusq; rei cauſas hoc in loco philoſophus per totum ferè literæ huius contextum inueſtigare traderetq; contendit, ſimilitudines adducens & exempla nonnulla cur id merito contingere exiſtetur: multiſq; proſecto in hac oſtentione, vt etiam in ſuperiori, videtur eſſe Ariſtoteles. Et hæc quidem pro omni præſtabata ſint textu. Particulatim autem primo declarat non ſolum vehementes ſenſilium motiones (quod retro dixerat) à ſenſibus præſentiri, ſed paruas etiam & leues illorum recipere actiones & impreſſiones. quam rem ſtatim à ſpeculorum imaginibus, refractiſq; declarat ſpeciebus, quæ cum leues admodum ſint & ſpirituales, in viſum tamen agere poſſunt. Atq; hinc ſuper principali reflectitur propoſito, dicens palàm eſſe quòd ſenſus viſus de quo in præſentia eſt ſermo, non ſolum patitur ſuſcipiendo viſilium ſcilicet ſpecies, ſed etiam quippiam agit. ſpeculorumq; exemplo iſtuc ipſum probare contendit: quæ proſecto ſi fuerint nitida & bene terſa, maculas qualdam contrahere videntur ſi menſtruis proſluentibus in illis mulières conſpexerint. Neq; hoc inquit eſſe mirandum, cum eo præſertim tempore ſanguis in illis conturbetur maxime, & ebulliat: & cum vniuerſam corporis molem, tum oculos maxime petat & occupet ob venularum in illis exiſtentium copiam. quamobrem macula illa ſiue nubecula ſpeculis inuſta, ſanguinis quodammodo colorem referre videtur. Magna enim uero illi malo ineſt vis: & vt rerum pleriq; aſſerunt ſcriptores, non ſolum ſpeculis nitorem adimit, ſed ipſis etiam nocet ſcœminis. ſi quidem illitum id virus abortum facere dicitur: ſatiſq; inſuper omnibus eſſe peſtiferò, & prægnantibus noxium animalibus. Quo in loco animaduertendum eſſe cenſeo quòd in litera vbi dicitur, Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quæuis alia corporis pars: & alioquin natura venularum ſunt pleni: quamobrem excitis menſtruis propter cõturbationem & ſanguineam ebullitionem. defectiuus videtur eſſe ſermo: illiq; ſanè addi oportere cenſeo, hoc videlicet, huiusmodi fit paſſio. ſiue, in ſpeculis fit nubecula. ſiue aliud quippiam eiufmodi. Nam ſtatim ſubdit in nobis quidem in genitalis ſeminis emiſſione ſimilem in oculis fieri differentiam, non apparere autè in ſpeculorum nitoribus, propter album illius colorem, licet & menſtrua, & ſemen genitale eiufdem eſſe naturæ cenſeantur. vtrunq; enim vltimæ digeſtionis in animalium genere ſuperfluitas quædam eſſe perhibetur. Poſt hæc iſtiuſmodi actionis paſſionisq; modum recenſet philoſophus, dicens ſanguineâ exhalatione ex mēſtruatę mulieris oculis per immanifeſtos exeunte meatus propinquū ſanè inſicere aërè, qui poſtmodū ſibi cõtiguo eundē inſligit paſſionis affectū: ſimiliſq; modo ille aliam aëris inſicit partē, quoad ſpeculi ſummā partē, id eſt, ſuperficiè is pertingat aër, à quo ſanè illa traducitur paſſio, ſpeculoq; inſligitur: quæ nimirum in terſis nitidiſq; ſpeculorū orbibus & cito inducitur, & manifeſte apparet. pura enim quæcunq; & nitida cum maculas celerrime contrahunt, tum illas clare oſtendere & indicare videntur. quam ſanè rem à nitidarum ſimilitudine veſtiū clariffime oſtendit philoſophus. Quoniam autem propter aëris ad ſpeculum contigui attritum & conſtrictionem quandam vel abſterſionem, talem vult effici paſſionem philoſophus: id ipſum etiam exemplo fulcire & oſtendere nititur, dicitq; æs læue & politum qualemcunq; maxime ſentire contactum, id eſt, læuore ſuo & poliſ

Refractas à
ſpeculis imas
gines in viſum
agere.

Cur mēſtruorum
tempore mulieres
ſpeculorum nitore
maculent.

Admiranda
menſtruarum
vis.

Genitale ſemen & menſes
mulierum eiufdem eſſe
naturæ.

tura manifestas maxime nobis ostentare in se existentes maculas : vel ad quemcunq; contactum resonat (ita enim hic etiam exponi potest locus) quoniam in illo non frangitur neq; dissipatur aer, sed integer permanet & resonat. Quemadmodum igitur laeuore suo aes omnem sentit contactum, vt scilicet vel inficiatur, vel resonet: ita speculorum nitor & paruas tactus sentit differentias, & illas clarissime ostendere potest, cum propter speculi laeuorem partes ille subtiles non dissipentur, sed continuitate reseruantes suam (vt in sonis est videre) speciem & imaginem ostentant suam. Pro quo animaduertendum censeo, quod exemplum de contacto aere magis quadrat proposito, si de macula contracta intelligatur, quae propter aeris laeuorem nullo negotio clarum sui affert indicium, quam si de sonis intelligatur. potest enim aes adeo leui contactu attingi, vt nullus ex eo elidatur sonus. Quamobrem, inquit, patere potest solutio ad quaestionem in textus principio adductam : cur scilicet in nouitijs speculis inustae a menstruatis foeminarum oculis non de facili abstergantur maculae : in antiquis autem non idem contingere videtur. ob laeuorem enim, inquit, illorum splendidumq; nitorem tum continuae apparent maculae, non interpolatae inaequalitatibus quibusdam, tum etiam profunda videntur. Lauor enim ille continuitatis est causa : nitor autem & puritas, quod bene & alte descendentes appareant maculae, sane efficit. In antiquis autem cum is non sit laeuor (tempore enim multae abscedentes ab illis particulae, illorum sane superficiem inaequalem reddunt) non eadem certe continuitas inueniri poterit: & cum similis adeo non adsit nitor & puritas, neq; ita ingredi maculae illae, neq; adeo manifeste apparere poterunt. Specula autem vel aerea, vel ex chalybe, aliquaque metallorum mistura, hoc in loco debent intelligi, vt arbitror: quae apud antiquos in communi erant vsu. Supra dictorum vero postmodum breuis subditur epilodus.

Responsio ad
retro adductam
quaestionem.

Testimonio autem ijs quae dicta sunt esse possunt cum ea quae visis accidunt & vnguentis, tum factitium oleum, & vinum. Proximarum enim rerum celeriter odores recipiunt: neq; illorum modo quae iniecta aut commixta sunt: sed eorum etiam quae iuxta dolia reponuntur, aut adnascuntur, odores capiunt.

Quoniam retro (vt vidimus) a philosopho praemissum est speculorum nitorem aere intercedente & medio ab oculis mulieris menstrua habentis infici, & maculas contrahere, hanc nobis attestatam vult etiam esse rem ex ijs quae visis & oleis manifeste contingere videtur. Testimonio enim, inquit, esse possunt ea quae visis accidunt, necnon oleum, & vnguenta.

30 In huiusmodi namq; omnibus factitia quidem cum haerbarum & seminum variorum, tum iniectorum etiam aromatum diuersos reddunt odores. Hinc apud medicos rhodinum legitur oleum, & mastichinum, & nardinum, aliaq; huiusmodi factitia olei genera denominantur. Neq; ab ijs differentia apud eosdem vina reperiri factitia contingit: quae omnia de vnguentis etiam dici possunt. omnia namque ista impositarum rerum varios capiunt odores. Caeterum in visis etiam peculiari quadam sui natura istuc ipsum fieri praecipue videtur quod a philosopho hoc in textu recensetur. proximarum namque rerum contagio extraneos recipere odores nihil aequae ac vinum deprehenditur. Hinc est quod ij qui de visis scripsere authores, deq; illorum repositorijs, cellisq; vinijs, procul ab illis faceffere iubent omnia sane quae male olent: ita quod neq; sterquilinijs vicinent, neq; illis adiaceant cloacae. Arborum quinetiam radices annatarum, ficus praecipue & caprifici, odoris ingrati causa procul esse iubent, ob facilem odorum omnium in vina transitum. Dolijs quinetiam interualla dari iubent, ne vicinitate serpant vitia, vini contagione semper occyffima. Id autem alio fieri non potest modo, nisi aere intermedio, vt in speculis dictum est quae a menstruosarum oculis mulierum maculas contrahunt, vicinum pertranseat & deriuetur malum.

Vini naturam
facile omnes
recipere odores.

Adeam autem disquisitionem quae initio proposita fuit, vnum quidem supponatur, quod ex ante dictis est manifestum, quod scilicet abscedente externo sensili, sensiles restant imagines. Praeterea etiam quod faciliter in perturbationibus versantes, facile in ipsis decipimur sensibus: in alijs vero alijs: vt formidolosus in metu: amator in amore: vt ex parua plerunq; similitudine illi quidem hostes cernere videatur: huic vero rem amatam. Et istuc ipsum quo quisq; perturbatior fuerit, eo a minori apparet similitudinis nota. Eodemq; modo in ira, cupiditatibusq;

omnibus facile decipiuntur omnes, eoque magis, quo in perturbationibus fuerint magis. Quāobrem febre laborantibus ex modica interdum similitudine linearum compositarum animalia in parietibus apparēt: huiusmodi res interdum ita cum morbis intenduntur, ut nisi valde à morbo fuerint oppressi, illos non lateat quod falsum est quod cernunt. quod si valentior fuerit morbus, ad illa etiam mouentur.

Post ea quæ retro dicta sunt, & tanquam digressionis cuiusdam modo enarrata, ad principale reuertitur propositum Aristoteles, duasque in primis adducit suppositiones, quarum altera quidem ex ijs quæ dicta sunt, est manifesta: alteram vero ipse nonnullis rationum declarat euidentibus. Primo igitur supponit, quod ex commemoratis clarum esse dicit, idola siue simulacrorum imagines quæ ab extrinsecis fiunt sensilibus, illis sanè absentibus & remotis, in ipsis sensiterijs perdurare, quæ profecto mouere illa possunt, & ideo sentiri. Secundo autem supponit loco, quod etiam statim probat, quod in sensibus ipsis multæ fiunt deceptiones, illis præcipue qui in excellentibus versantur animorum perturbationibus. occupatus namque in re quapiam animus, totusque ex illa pendens, haud recte alias discernere & diiudicare valet: paruisque momentis & similitudinibus modicis illuc sanè quo vergit trahitur, & secundum prævalentem in se perturbationis cuiusque iudicat motionem. Formidolosus enim, inquit, cum in excellenti timoris iactetur salo, paruula similitudinis oblata nota hostes se videre semper existimat. Si enim quempiam à longe conspexerit accedentem armatum, fugit illico & delitescit, armorum occasione illum iudicans inimicum & hostem, qui illius fortasse amicus est & hospes. Similique rationis modo ille qui amoris conflictatur curis, vel à vestium colore quapiam excitus, vel à simili capitis ornatu commouetur, dum aliam cōspicit, amatam se videre existimat puellam. Eoque magis eiusmodi fieri deceptiones inquit, quo perturbatio illa intenditur magis. Magis etenim perturbati cum decipiuntur magis, tum minori ut id ipsum patiantur, & omnino fallantur, similitudinis indigent nota. Quod etiam in iracundia, & omnino in quacunque vehementi animorum perturbatione manifestissime apparere dicit. conturbati enim homines, & vehemētibus animi commotionibus agitati, paruo negotio decipi & falli possunt. Quam sanè rem claro etiā febrientium & ægrotorum declarat exemplo. In huiusmodi enim constitutionibus propter vehementem humorum ab extraneo calore agitationem, peruersa cum mentis, tum oculorum etiam apparent iudicia: pictasque sæpenumero in parietum tectorijs conspicientes siue lineas, seu inhærentes maculas quasdam, exigua inducti similitudinis apparentia, maculas sanè illas animalia esse suspiciantur. Quod mihi aliquando in ardentissima febre usu euenit. Illud autem, Nisi valde à morbo fuerint oppressi, illos non latet quod falsum est: talē videtur habere sensum: si quidem non valde ægrotauerint illi, & male se habuerint, sed mediocriter à febre fuerint vexati, non sanè latebit eos quod illud scilicet quod in parietum tectorijs apparet animal, vere non est animal. illos igitur non latet, sed bene comprehendunt quod id non est animal, sed lineæ quædam vel maculæ in tectorio parietis ita iacentes & compositæ. Quod si validus & vehemens fuerit morbus, plerumque latet veritas, creduntque se videre animalia, & ad illa mouentur, id est, de illis ita iudicant.

Causa autem cur hæc ita eueniant, est, quoniam non eadem potentia princeps iudicat pars, & ea in qua fantasmata fiunt. Indicio autem esse potest, quod sol quidem pedalis apparet: sæpenumero autem aliud quiddam contra fantasiam reclamationat. Digitorum quinetiâ commutatione vnum duo videtur: veruntamen non dicimus esse duo. Certior enim tactu est visus. Quod si solus esset tactus, iudicarem profecto vnum esse duo. Deceptionis autem causa est, quod non modo sensibili motu apparent quæcumque videntur, sed ipso etiam sensu commoto, si quidem eodem modo moueatur quo à sensibili: verbi gratia terra nauigantibus moueri videtur, cum ab alio visus moueatur.

Quoniam retro dixerat Aristoteles quod in mediocribus morbis apparentes in parietum tectorijs lineæ siue maculæ videntur quidem esse animalia ipsi ægroti, non latet autem illum quidnam vere sint, neque omnino decipitur: hoc in textu assignare nobis intendit causam curnam lineæ illæ siue maculæ cum appareant animalia, nihilominus haudquaquam

fallūt mediocriter ægrotantē illū. Dicit igitur, causa autē cur hæc ita eueniāt, id est, q̄ appareāt quidē animalia, non decipiatur autē ille: vel etiā quòd appareant, & ille fallatur (vtrifq; enim idem quadrare potest sermo) est, q̄ non eadem potentia iudicat princeps & domina pars, & ea in qua fantasmata fiūt. Vbi per principem partem, cogitatiuam intelligit, siue intellectum: per eam vero in qua fantasmata fiunt, ipsum sensum. Non enim eadē vis est mentis & sensus. sensus nanq; ægrotare possunt, & male se habere: mens vero ipsa recte valere. & huiusmodi de re à Galeno medicorum præcipuo
 10 plerifq; in locis multa & præclara fuere conscripta, qui cum Aristotele bene conuenire videtur. Quādo igitur fantasia quidem ægrotat, mens vero bene valet, apparent quidem lineæ vel maculæ in parietis tectorio existentes, animalia: intellectus autem & mens reclamāt, illa non esse animalia asseuerantes. Quando autem simul cum sensibus ipsa etiam patitur mens, & non belle habet, tunc certe circa apparentia illa fallitur, perperamq; iudicat, assentitq; illud esse quod non est. Postquam autē dixit quòd non eadem potentia mens & sensus iudicant, subdit statim: Indicio autem esse potest & c.
 20 indicium & signum inquit esse, quoniam visioni quidem sol pedalis apparet quantitatis, ipsa autē reclamat mens, & cogitatiua animæ vis, asseritq; illum nedum tam exiguæ non esse quantitatis, sed multis etiam partibus tota terra esse maiorem. Si autem eadem potentia cum sensus, tum ipsa mens iudicarent: quòd ipsi profecto videretur sensui, idem etiam menti & cogitatiuæ appareret. Cæterum quid nos (quasi dicat) in præsentia contendimus quòd non eadem potentia iudicant sensus & intellectus, quando neq; sensus etiam ipsi eadem potentia diiudicare percipiuntur? Perfectiorū etenim sensuum & nobiliorum perfectiores & accuratiores perhibentur esse potentia. In digitorū enim cō-
 30 mutatione, vnum duo videtur. Si quis enim medium super indicem posuerit cancellatim, quippiamq; postmodum extremis illis tetigerit digitis, illud certe vnum existens sibi duo esse videbitur. quòd nos sæpenumero in pilula vel ciceris grano experti sumus. Tactui igitur id sanè quòd vnum est, duo esse videtur. visus autem non duo esse asserit, sed vnum. Certior autem arbiter & iudex hac in re visus est quàm tactus. Quem etiam auditu ipso certior lepidissimus poëta Plautus asseuerat, cum dicit: Pluris est oculatus testis vnus, quàm auriti decem: Qui audiunt, audita referunt. qui vident, planè
 sciunt. Si igitur eadem potentia non iudicant tactus & visus, nam si iudicarent, idem sanè semper iudicarent: multo certe minus mens & sensus eadem potentia iudicare existimabuntur. His de cursis Aristoteles sensuum deceptionis veram & attestatam nobis adducit causam, dicens quòd non modo sensili moto, id est mouente, apparent quæcunq; videntur, sed etiam ob ipsorum sensuum motum, cum scilicet in seipsis mouentur vt ab externis mouerentur sensilibus, nonnulla peruerse cerni videntur: quòd in ijs apparet qui in perturbationibus positi vehementibus, ex parua rerum similitudine perperam iudicare animaduertuntur. Cuius rei clarissimum statim ponit exemplum eorum qui nauigijs vectantur. Cum enim nauis agitatione, illorum commoueatur visio, stantem & immotam terram motari iudicant: qua in re manifestissime illos decipi certum est.

Galenus.

Plautus.

HX his sanè manifestum est quòd non solum vigilantibus a dsunt motus & qui ab externis fiunt sensilibus, & qui ab ipso sunt corpore: verum etiam cum ea fit passio quæ vocatur somnus, tunc apparent magis. Interdiu enim ab operantibus exturbantur sensibus & cogitatione, obscuranturq; vt exiguus ignis à magno, modicæq; mæstitiæ & voluptates ab immodicis. illis autem cessantibus parua etiam eminet: noctu vero propter partialium sensuum vacationem, & agendi imbecillitatem, quoniam calidi ab extrinsecis ad intrinseca refluxus fit, ad sensus principium deferuntur, fiuntq; manifesti composito tumultu.

QVoniā retro dixerat Aristoteles q̄ non solum à sensili extrinsecus mouēte apparent simulacra quæ cernuntur, sed etiā à sensibus ipsis de per se motis, id est intrinsecus, cum eo mouētur modo, quo etiam ab extrinsecis mouerentur obiectis, ipsa etiam apparēt simulacra: istuc ipsum magis declarando prosequitur, dicens quòd hæc ipsa simulacra, quæ scilicet reliquæ sunt extrinsecorum sensilium, non solum vigilantibus apparent, sed multo etiam magis somni tempore dormientibus repræsentantur. In præsentia autem motiones vocat ipsa simulacra, quoniam non sine quadam fiunt motione, & ipsa etiam mouere cēsentur. motus autem qui ab ipso sunt corpore, vocat affectiones quasdam & perturbationes, vt dolores, voluptates, timores, amores, & id genus cætera. Subiungitq; etiam causam cur isthæc somni tēpore magis appareant. Interdiu nanq; inquit, licet in primo sensiterio simulacra ab extrinsecis sensilibus non minus insignita existant, quàm in somnis & noctu: obliterantur tamen ista & exturbantur à validis & vegetis sensuum operibus, quæ vehementer sanè imprimant, & sibi mentem adhibere cogentia, illa dissipant & repellunt. Cogitatio

50

Magnos motus
minores
effuscare.

nes quietiam, & intentæ rei cuiuspiam contemplationes nonnihil ad hoc facere videtur. quod autem magni & excellentes motus, minores præpediant & offuscant motiones, claro demonstrat exemplo, tum duorum inter sese ignium, parui scilicet & magni collatione, ubi paruus à magno superatus, aut nihil, aut parum mouere videtur: tum voluptatum & mœstitiarum mediocrium cum excellentibus comparatarum similitudine. Et profecto ita res se habet. sicut enim ignis pusilli claritas officitur & veluti obscuratur ab excellenti solis splendore: & omnino quod multiplici proportione quippiam excedit, id sanè hebetat & offuscatur: ita sensuum opera interdum, & vehementium speculationum contentiones, simulacris in corde existentibus officiant, illaque minus apparere sinunt. Quibus declaratis philosophus peculiarem de somnijs sententiam breuiter & manifeste recenset, dicens somni tempore apparere nimirum illa, quoniam propter sensuum vacationem, agendique otium & impotentiam, nihil illis tunc officiat: cum alioquin innatum eo tempore calidum petat interna, cum quo huiusmodi imagines ad sensus principium delatae, aut in illo existentes, calido mouente, & omni extrinsecus penitus cessante tumultu, fuerint manifestæ.

Existimare autem oportet ita singulas continuo fieri motiones, ut paruas illas vertigines quæ in fluminibus fiunt: quæ sæpenu-
mero quidem sunt similes, nonnunquam vero propter contrarium
impulsu in alias dissoluuntur figuras. Ac propterea post assumptos ci-
bos, & infantibus nulla fiunt somnia. vehemens enim est commotio ob
eam quæ ex alimento est caliditatem. Quamobrem ut in humore si quis
vehementer agitauerit, interdum nullum apparet simulacrum: nonnun-
quam apparet id quidem, verum distortum omnino, ut aliud sanè quàm
quod est appareat: quiescente autem pure & perspicue apparerent imagines:
ita somni tempore fantasmata, motionumque reliquiarum quæ à sensibus accidunt,
interdum quidem cum vehementior sit antedictus motus, delentur penitus:
nonnunquam autem conturbatae apparerent visiones, & monstrificæ, & non cõ-
stantia somnia, qualia melancholicorum sunt, & febrietium, & temuletorum.
omnes enim huiusmodi passionibus cum sint spirituosæ, vehementem excitant
motum, & conturbationem. sedato autem & secreto sanguine in ijs quæ illud ha-
bent animalibus, integer ab vnoquoque sensuum simulacrorum motus tunc constan-
tia obijcit somnia, tunc apparere aliquid & existimare facit. Et ab ijs quidem
quæ à visu deferuntur, cernere videntur: ab illis vero quæ ab auditu, audi-
re: simili modo ab alijs sensiterijs. nam quia inde motus ad principium
est delatus, vigilanter cernere videntur, & audire, & sentire. Quia autem
visus interdum moueri videtur non motus, ut diximus: & quia duo motus
tactus annunciat, vnum videtur duo. Omnino enim quod est ab vnoquoque
sensu, affirmat principium, nisi aliud quippiam præstantius aduersetur.
Apparet igitur omnino, videtur autem non omnino id quod apparet:
nisi id quod iudicat, distineatur, aut proprio motu moueatur.

Postquam in calce præcedentis textus dixit Aristoteles quod somni tempore simulacra illa & imagines quæ in primo sunt sensiterio, propter otium & cessationem tunc omnium sensuum non impedita neque disturbata, excitante & descendente simul calido apparent, & manifesta fiunt: hoc in textu miro sanè similitudinis exemplo, maximeque significante quoniam id fiat modo, plane nobis ostendit: ignotasque insuper multarum quæ in somnis cernuntur apparentiarum declarat causas. Dicit autem oportere existimare ita fieri somni tempore vnumquemque motum in primo sensiterio: per motum siue motiones, simulacra & imagines intelligere volens, quæ in corde sanè existunt, à sensitua motas anima, calido scilicet sequestre & medio, ut paruas in fluminibus vertigines, vortico-

fāsq; commotiones, quæ aliquando quidem similes fiunt, interdum vero diuersæ, & ad alias transeūtes figuras propter aquarum ad se inuicem incurfus, necnon riparum siue obstantium stirpiū occurfus. Quemadmodum enim illæ aliās quidem restant, circularēmq; construunt figuram, aut turbinatā siue cylindricam: nonnunquā autem petris aut stirpiū collisæ radicibus, & alijs insuper vorticibus obuiam factę, dissipantur, & ad alias sanè trāsmutantur figuras: ita profecto singulariū motiones simulacrorū, quæ tanquam in subiecto sunt, sanguine scilicet, & cordis spiritu, aliquando quidem eadē perdurant & integræ, aliās vero non perstant, sed in alias permutantur: & quoniam ex hac (verbi causa) in illam mutari figuram sine medio haudquaquam possunt, cum plura plerunq; intercedant media: rationale sanè est, quinimo potius necessarium, primum sensitium non solum moueri ab ijs quę sunt à quo, & in quem, sed ab omnibus etiam intermedijs. Quemadmodum enim hæc (verbi causa) nebula quæ sub leonis cernitur forma, commutatāq; per nonnulla media, & ad hominis formam configurationēmq; demum perueniens, non solum à visu sub leonis percipitur forma, & finaliter hominis: sed etiam sub omnibus intermedijs proculdubio percipitur forma, siue delectabiles fuerint illæ & spectabiles, siue tristes & ingratae: ita etiam primum sensitium non solum extrema in somnis sentit & percipit: sed omnia etiam intermedia. Porro isthæc intermedia, vt etiam extrema ipsa, tum monstrifica interdum sunt & horrenda, tum plerunq; grata, & amœnitatis voluptatisq; plena. Cæterum postquam somniorum rationem huiusmodi philosophus, vorticifarum similitudine aquarum, quo explicauimus modo, declarauit: alio rursus ab aquarum natura sumpto exēplo, istuc ipsum nobis declarare cōtendit. Quēadmodum enim, inquit, stātes aquæ in quibus redduntur & apparent inspectantium imagines, si cōmoueantur à quopiam, aut illam non reddūt imaginē: aut si representare videantur, confusam profecto & mutilam illam reddere videntur: ita sanè & idola quę somni apparent tempore, cum vehementior sanè quædam intercesserit motio, ab ipsi inquam vaporibus qui à cibus eleuati caput petunt, indeq; postmodum deuoluuntur, interdum quidem apparere non solēt, vt in nuper genitis infantibus verisimile est accidere: nonnunquam autem confusa & mutila apparent, turpēsq; & monstrificas præ se ferunt effigies: cuiusmodi somniorum enormitates cum melancholici & febrientes cernere videntur, tum temulenti, & qui multo se ingurgitauerint mero. Melancholia nanq; quam bilem atram vocant, & temulentia, in multa vehementiq; agitati spiritus commotione consistunt. Vt igitur vbi vehementes & concitæ sunt cōmotiones, nullum apparet somniū: vbi autē motiones quidē sunt, verū non adeo excellētes & citæ, vt imagines illæ & simulacra dissipari & interire possint, sed confundi solūmodo & transponi, monstrifica profecto & fœda nonnunquā fiunt somnia: ita cibus & potibus concoctis, & discreto sanguine qui ab illis effectus est, transmissioq; per vniuersum animalis corpus, in ijs inquam quæ sanguinem habent: tunc sanè simulacrorum imaginūmq; constantes apparent effigies: tunc etiam mitiora & magis grata obuersantur insomnia: & à quocunq; sensuum oblata idola, & in primo recondita sensitio, eo sanè mouent modo, quo præsentia si adessent mouerent obiecta. Et hoc certe modo somni tempore cernere videmur, & audire, & tāgere, & olfacere, & omnino sentire. Verum quoniam is interdum sensus multis occupatur exhalationum vaporibus, aliās vero non adeo præpeditur & distinetur: iccirco dicit, cum motus imaginum ad principium, id est, primum sensitium, est delatus, vigilanter cernere & audire videntur homines & sentire, si videlicet id principium non fuerit valde occupatum: verbi causa quando cernentes Socratis imaginem dicere & affirmare possunt illam esse Socratis imaginem, & non verum Socratem. Istuc enim est vigilanter cernere, id est vigilantium more absq; deceptione & errore videre & sentire idola illa & imagines in primo sensitio existentes. Cum autem primum sensitium occupatur magis, & veluti totum opprimitur & habetur: tunc videntes imaginem iudicare nequeūt quod illa est Socratis imago, sed verum se Socratem videre existimāt: quod retro verum & exactum esse diximus somniū, cum illud prius, visum, siue vsitatiore vocabulo visionem appellauerimus. In litera autem vbi dicitur, Quia visus interdum moueri videtur nō motus, & c. signare vult philosophus, & hanc rem examinare in ijs quæ de sensuum deceptione retro dixerat. Cum enim ostensum sit quod interdum fallitur visus circa peculiare obiectum, cum scilicet in nauigio commotus oculus stantem à longe iudicat moueri terram: & illum qui à currentibus velociter aquis visum aliò defert, quæcunque statim conspexerit, quasi nutantia & mota conspiciere: præterea quod tactus vnum iudicat esse duo, quando (vt dixim⁹) quispiam cancellatim superimpositis digitis quippiam tetigerit: cum isthæc inquam prius dixerit, pauloq; post quod primum sensitium à diuersis sensibus recipit motiones, id est, inde sibi transmissas simulacrorum effigies: dicit quod si somni tēpore hæc eadem accidant, ita quod & terra videatur moueri, & vnum duo apparere, isthæc q; vt visa sunt, à sensibus ad primum sensitium transmittantur: decipitur certe illud, & ea sicut accipit iudicat. nam ita ea sensus adduxerunt, & inde ad ipsum eiusmodi transmissa sunt simulacra: nisi, inquit, præstantius quiddam contradicat, cogitativa scilicet ipsa & ratio. Vbi enim fallitur tactus, nedum cogitativa non fallitur, sed neq; visus decipi perhibetur. Quodcunq; igitur affert tactus, siue visus, seu aliorum aliquis sensuum: principium, id est primum sensitium, tale dicit esse, quale illud accepit. quamobrem si vnum vt duo affert tactus, ipsum sanè principium duo esse dicit, sed statim (vt diximus) tum præstantior ipso tactu visus, tum cogitativa ipsa reclamatione: sed cum etiam ipse visus solis magnitudinem pedalis iudicat esse quantitatis, affertq; illam vt pedalem ad primum sensitium, illum esse pedalem in somnis idem asserit principium.

Qui monstrificas in somnis cernunt imagines.

Nihil enim prohibet (vt diximus) has etiam sensuum fallacias in somnis videri: cæterum cogitatiua visu ipso præstantior reclamatione, dicitur non esse solem pedalis quantitatis, sed terra ipsa multis partibus maiorem. Sub ijs dictis philosophus postmodum subiungit: Apparet igitur omnino: videtur autem non omnino id quod apparet. quod huiusmodi esse censetur: Apparet quidem in somnis vnū esse duo, & sol pedalis esse quætitatis: nō videtur autem ista nisi penitus ab exhalationibus id quod iudicat occupetur. Si quidē igitur cogitatiua animæ vis non præpediatur & occupetur, apparet quidē: nō videtur autem: id est, cogitatiua apparatus non assentitur. Si autem occupetur & præpediatur: & apparet, & videtur. Cum autem dixisset, nisi occupetur quod iudicat, subdit (quod idē valet) vel motū fuerit propriam motionem. propriam vocans motionem siue motum, peculiarem illius operationem. eo enim modo ab alijs semotus se iugatusq; rebus, illarum respectu occupatus sanè esse dicitur.

10

Quemadmodū autem diximus alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes à somno, & eò q̄ mouentur sensiteria, & ob alia quæ circa sensum fieri contingūt: quāobrem quod exiguā habet similitudinē, illud esse apparet. Cum enim dormit: plurimo ad principiū defluente sanguine, ij qui insunt motus, simul deuoluūtur: alij quidē potestate, alij vero actu. Ita autem se habet, vt hoc in motu hic alius ab illo emineat motus: si vero is intereat, hic alius: & adinuicem ita se habent, quæ admodum ficti ranunculi qui supereminēt aquæ cum liquefcit sal: eodem sanè modo potestate insunt. Cū autem quod prohibebat remiserit, in opus exeunt: dissolutiq; in pauco sanguine qui reliquus erat in sensiterijs, mouentium habentes similitudinem, vt ea quæ visuntur in nubibus, quæ hominibus & centauris assimulant, celeriter cōmutantur. Horum autem vnū quodq; (quæ admodum dictū est) illius quod actu est sensile, sunt reliquæ: digressioq; vero sensili, licet vere dicere quod tale est qualis Coriscus.

Dictum fuit retro quod vigilantes ob vehementes affectionum impressiones nonnunquam falluntur, vt in metu & amore clare ostēdit philosophus: nec non propter sensiteriorū cōmotionem: vt oculi in nauigio commoti, vel à currenti celeriter fluuio visuius spiritus agitatus, stantia quæque moueri decernunt, vel propter aliquam (vt dictum est) similitudinem. Id ipsum igitur in somnis etiam contingere nunc dicit Aristoteles. Si enim paruam habuerit similitudinem Calliæ imago cum Socratis imagine, vt idolum lupi cum idolo canis: cernens quispiam Calliæ imaginem vel lupi, Socratis se imaginem vel canis cernere existimat: & alio rursus modo, videns Calliæ imaginem, ipsum verum se contueri Calliam arbitratur, ob similitudinem (vt dictum est) intercedentem. Et omnino hoc in loco quod retro est tactum, philosophus asseuerare videtur, easdem videlicet in somnis fieri deceptiones, ijs quæ in vigilijs fiunt, cum eadem simulacra & imagines calido impetente ad primum deuoluuntur sensiterium. Actū autem motus, id est, simulacra hoc in loco dicit illa, per quæ actu anima operatur sensitiua. Potestate autem siue potentia vocat illa per quæ existentia operari potest. Subdit postmodum philosophus: Ita autem se habet vt hoc in motu &c. id est, in ipsa imagine cum exhalatione calida quæ ferè est sanguinea descendente ad principium sensitiuum, in illo enim veluti in subiecto sensilium imagines sunt & idola. Hoc autem in loco declarat quomodo ad se inuicem illi se habent motus siue imagines. ad quod sanè declarandum istiusmodi nobis in præsentia non inconcinnū succurrat exemplū. Est Socrates (verbi causa) syderalē habēs scientiā, qui nūc per illam operatur & docet. Est etiam Callias eandē astrorū habens scientiā habitu, sed nihil in præsentia de illa cōsiderās. Præterea est etiā Plato qui per anni spatium discēde illi vacauit scientiæ. Coriscus quoque etiā est, qui nūc eidē incipit operā dare scientiæ. Est etiā infans nuper in lucē editus: qui neq; habet, neq; per ætatē eā discere potest scientiā. omnes igitur isti præter Socratem potestate scientes & astronomi esse censentur. Cæterū Socrati propior est qui actu illa operari dicitur, ipse Callias: Calliasq; propior Plato q̄ Socrati: Coriscus vero Platoni q̄ Calliæ vicinior, remotior autē à Socrate & Callia: vt nuper editus infans remotissimus sanè est à Socrate qui per syderalē operatur scientiā. Vt igitur res se habet in ijs, ita se habent in potentia motiones siue imagines ad ipsum principiū cū vaporibus descendentes, ita vt eæ quidem mouēti sint propinquiores, illæ vero remotiores. Ex quo verisimiliter existimari potest quod ad apparitionem huius imaginis actu (per motiones enim per totum hunc locum intelligūtur imagines & simulacra) statim apparebit, & illico post ipsum hæc alia motio siue imago

40

50

animam mouebit sensitiuam: & hac corrupta alia nimirum mouebit, quæ hanc immediate sequitur. Declarat autem ipse ea quæ dicere intendit, per exemplum quoddam fictorum ranunculorum qui apparent in aqua cum sal colliquatur. Si quis enim ligneos fingat ranunculos quinque; verbi gratia numero: postmodumque in vasis alicuius fundo vnum ex illis ponat, iniectoque operiat sale: posteaque in salis illius superficie alium ponat ranunculum, quem simili operiat modo: aliosque præterea similiter componere studeat, quantum solummodo in salis superficie ponens: proportionem quidem habebit iste qui cernitur ranunculus, imagini actu per quam nunc operatur anima: illi autem qui sale operati sunt ranunculi, ijs sanè imaginibus quæ potentia inexistant. Si quis igitur illos hoc quo diximus composituerit modo, contingatque congelatum sal illud paulatim liquefcere: in superficie quidem primo quartus apparebit ranunculus, & actu sensibilis fiet, qui dudum potentia erat sensibilis: postmodum vero tertius: secundusque post illum: vltimo autem apparebit loco is qui à principio in vasis fundo repositus fuerat. Quemadmodum igitur hoc in casu sale liquefcente, ordine quisque suo quo repositi fuerant, actu sensibiles ij fiunt ranunculi: pari rationis modo in motibus continget illis & imaginibus. Dissipato enim & exhalato sanguine qui prohibebat, & ex crasso & turbido, tenui puroque effecto, in defecato & puro qui relinquitur & restat sanguine motus operantur istiusmodi, similitudinem habentes illorum qui mouent in sensiterijs, id est, existètes similitudines sensibiliu quæ faciunt motus in ipsis sensiterijs. vnde nimirum contingit quòd somnia quæ in extrema somni apparent parte, adueniente crepusculo, veriora sunt & efficaciora, quoniam puriores tunc temporis & minus turbulentæ imagines illæ quæ in sensiterijs sunt, principio applicare censentur, cum iam cessauerit illud quod eas conturbare & confundere poterat. Commutantur autem istiusmodi imagines celeriter, quemadmodum ea quæ in nubibus cernuntur simulacra, quæ hominibus aliàs, & centauris nonnunquam, aliisque animalium figuris similia iudicant homines: & quemadmodum eæ in nubibus apparentes effigies ab alijs ad alia celeriter transire videntur, pari rationis modo nihil prohibet hos etiam motus, id est, imaginum istarum apparentias, ex alijs ad alia facile permutari. Cum autem hoc præmisit, illico subdit philosophus, horum idolorum & imaginum quæ in somnis apparent vnumquodque reliquias esse sensilium actu, quibus remotis & abscedentibus, nisi occupetur videlicet illud quod fert iudicium, verum est dicere quòd id non est Coriscus, sed simile Corisco.

Quæ effecia
sunt somnia.

Quando autem sentiebat princeps pars, & id quod iudicat, non dicebat Coriscum, sed propter hoc illum dicebat verum esse Coriscum: quod sentiens hoc ipsum ait, nisi omnino distineatur à sanguine: vt non sentiens hoc, mouetur ab ijs quæ in sensiterijs sunt motionibus: videturque id quod est simile, ipsum esse quod est verum. Et tanta sanè somni est vis, vt id latere faciat. Quemadmodum igitur si quempiam oculo subiectus lateat digitus, non solum apparebit, sed videbitur etiam duo esse id quod vnum est: si vero non lateat, apparebit quidem, sed id non existimat: ita in somnis si quidem senserit se dormire, & passionem in qua sensitui est sensus, apparebit quidem, verum quippiam in seipso dicit, quòd apparet quidem Coriscus, non est autem Coriscus. Sæpe numero autem dormiens quispiam in animo suo dicit quòd somnium est id quod sibi apparet. Si vero illum quòd dormit lateat, nihil fantasia contradicit.

Quoniam retro dixerat Aristoteles quòd abscedente vero Corisci simulacro poterat quis dicere & iudicare ex ijs quæ in sensiterijs restant reliquijs, quòd sunt videlicet qualis est Coriscus, id est, similitudines sunt Corisci: hoc declarat in loco, quomodo, & cur ipsum primum sensiterium interdum quidem vera dicit, & recte iudicat, nonnunquam vero perperam, & iudicio fallitur. Pro quo animaduertendum quòd à principio statim literæ vbi dicitur, Quando autem sentiebat princeps pars, illud autem pro coniunctione enim sumitur, vt recta cum supradictis huius sit literæ continuatio. Quando, inquit, sentiebat princeps pars, & id quod iudicat, id est, quādo somni tempore à sanguineis non distinetur & occupatur descendentibus vaporibus, id quod iudicat principium, tunc non dicit quod Corisci simulacrum sit Coriscus, sed propter idolum videt & animaduertit ipsum verum Coriscum. Simulacrum enim videns & sentiens dicit, certe hoc non est Coriscus, sed imago & idolum Corisci. Illud autem, nisi omnino distineatur à sanguine, declaratio est illius, Quando enim sentiebat princeps pars &c. Literæ autem constructio & consequutio hoc se habet modo, nisi principium à

m. ij.

fanguine penitus distineatur & occupetur, & existimet quod illud quod est simile, sit ipsum quod est verum: tanquam sentiens hoc, mouetur à motibus qui sunt in sensiterijs, id est, sic mouetur tanquam sentiens. & quemadmodum illud quod principaliter sentit, nisi quid accidat, non decipitur: ita neq; hoc. Si autem sic occupetur quod id quod est simile & imago, sibi videatur illud quod est verum, non mouetur ab imaginibus tanquam sentiens, & quodammodo vigilans, sed tanquam non sentiens. Quādo enim (vt paulopost dicit) non occupatur, neq; sic est vigilans, vt sunt proprie vigilantia, neq; rursus dormiens, vt sunt proprie & vere dormientia, sed medio se habens modo inter dormiens & vigilans: id accidere videtur. Illud autem, **Q**uemadmodum si quempiam oculo subiectus lateat digitus, ad istuc sanè demonstrandum assumptum est, quod principale scilicet interdum decipitur quando valde fuerit occupatum. Exemplum autem est retro adductum, cuius hæc est sententia. **Q**uemadmodum in suppositione illa & permutatione digitorum, si oculus deciperetur vt decipitur tactus, non solum appareret vnum duo, sed etiam ita esse iudicaret: sic ipsum principium si occupetur, decipitur, & non recte iudicat. Pōnit igitur tactum proportionaliter sensui communi: visum autem ipsi cogitatiuæ. Cætera sunt manifesta. Si enim principale quod iudicat senserit (id autem, vt diximus, est cogitatiua, sufficiens namq; est ipsa cogitatiua animæ vis cum vigilantium, tum dormientium se applicare conuenientibus operationibus) si quidem igitur senserit quod dormit, & cum hoc comprehenderit passionem, scilicet somnium, in qua passione ipsius sensitiui est sensus (animæ enim sensitiuæ est sensus & operatio) apparet quidem: dicit autem quod non est illud quod apparet Coriscus. Quod autem sæpenumero videntes somnia, & adhuc stertentes, dicimus quod illud quod videmus, est somnium, manifestum profecto illis est qui huic rei mentem adhibuerint. Cæterum autem quoniam hæc litera, Et passionem in qua sensitiui est sensus, quam modo explicauimus, in quibusdam exemplarium alio se habet modo, hoc videlicet: Et passionis in quo est sensus illius qui dormit: nihil (vt arbitror) obstat hanc etiam pro virili declarare. Per passionem enim illius qui dormit, somnium intelligere videtur: quod retro (vt vidimus) passionem somni sæpius vocat. In illo autem dormientis dicit esse sensum, quoniam cum is ab operatione extrinsecorum vacet sensuum, hoc sentire & percipere dicitur modo: somnia scilicet videre per vnumquēq; sensuum sibi apparentia.

Cogitatiuam animæ vim cum dormientibus, tum vigilantibus se applicare posse.

Quod autem vera dicimus, & motus quosdā fantasticos in ipsis esse sensiterijs, manifestum sanè erit, si quispiam intendens meminisse contenderit quæcunque in somnum delapsi & excitati patimur. Nam plerunq; ea quæ dormienti apparuerunt simulacra, excitatus deprehendet esse motiones in sensiterijs. Pueris enim nonnullis, quauis omnino conspiciant, si fuerint tenebræ, multa apparent commota simulacra, ita vt sæpenumero expauescentes caput obuoluant.

Ex ijs quæ manifeste apparent, & quæ sæpius aliàs experta est, & nunc etiam experitur vita, ijs quæ retro sunt dicta, hoc in textu fidem astruere philosophus videtur. Vocat autem motus fantasticos, ipsas rerum imagines quæ in sensiterijs ab externis sunt insignitæ sensilibus, & ab ipsis postmodum sensiterijs in primum sensitiuū, id est ipsum cor, fuere transfusæ. Cum enim dixerit quod somnia fiunt à simulacris & figuris ad primum sensitiuum deuolutis: oporteret autē rationabiliter perquirere vtrū eæ sensiliū imagines in ipso sunt corde: huic præuertens quæstioni philosophus dicit figuras illas & simulacra vere esse in corde, per hæc quæ dixerat in alijs illa esse sensiterijs. Si enim simulacra in sensiterijs reperiuntur, multo magis illa in primo reperiendi sensitiuo est verisimile, à quo alia sanè suū habent esse, & quæ sunt, esse cēsentur. Manifestum igitur, inquit, qd si ita se habeat res, erit vtiq; si quispiam mentē adhibere voluerit, curaueritq; meminisse eorum quæ patimur & cū dormimus, & cum à somno experfecti cōsurgimus, id est, cum subito à somno exciti modico interiecto tēporis spatio eorum quæ vidimus meminisse contenderimus. Videmur enim videre nōnunquā eadē simulacra quæ somniando conspeximus, ante oculos nostros obuersantia: excitati inquā, & apertis stantes oculis. licet enim illa (vt retro est determinatū) cū calida exhalatione ad primū descendunt sensitiuū, nihilominus illorū adhuc in oculis perstant motus & perdurant. Quā sanè rem à puerorum somnijs testatā esse vult hoc in loco philosophus. ij namq; quoniam vigiliæ tempore quæcunq; cernunt, maxima cū intentione conspiciunt, firmiores certe constantioresq; impressas habent imagines. Somni igitur tēpore, & in tenebris maxime (nā à luminis claritate & splendore disgregantur & dissipantur leuiter constantia simulacra) si excitetur, apertis etiā oculis illa eadē nōnunquā contueri videntur quæ in somnis conspexerint simulacra: quæ si forte monstrifica fuerūt, occulūt se perterriti, & caput obuoluant, ne illa cōspiciant, dæmonum apparentias quasdam & effigies esse rati: quæ sanè motiones sunt quædam in oculis eorum iam ab ipsis sensilibus siue eorum reliquijs effectæ.

Cut pueri fantastata quæ in somnis videntur: expectati etiam cernere se existimant.

HXijs sanè omnibus concludere licet quòd somnium fantasma quidem est, verum somni tempore. Ea enim quæ modo dicta sunt simulacra, non sunt somnia: neq; si aliud quippiam solutis apparet sensibus: neq; etiam omne quod in somnis apparet, fantasma. In primis enim quibusdam accidit sentire quodammodo cum strepitum & lumen, tum sapes & contactus, debiliter tamen, & quasi procul. Iam vero inter dormiendum conspicientes, id quod languide stertentes (vt putabant) viderant lucernæ lumen, experrecti statim illud lucernæ esse agnouerunt. Gallinaceorum quinetiam & canum vocem debiliter audientes, experrecti manifeste perceperunt. Nonnulli item cum interrogantur, respondent. Accidit enim in vigilia & somno simpliciter, cum alterum adsit, alterum etiam quodammodo adesse. Quorum neutrum sanè somnium dicendum est. Neq; etiam quæcunq; in somnis præter fantasmata, veræ sũt notiones: sed ipsum fantasma quod à simulacrorum fit motione, quando somni tempore repræsentatur, quatenus dormit, istuc est somnium.

HOc in textu per ea quæ retro dicta sunt concludit Aristoteles quænã fantasmatum motiones vera sint somnia, quæve fantasmata non sint somnia, licet somni appareant tempore: statimq; dicit in litera, somni tempore, vt excludat à somniorum ratione fantasmata illa & simulacra quæ aliquando (vt dictũ est) in profundis tenebris nonnullis vigilantibus apparent: quæ fantasmata quidem sunt, non autem sunt somnia. ad esse enim somniorum, non solum requiritur esse fantasmatis, sed etiã quòd somni appareant tempore. neque si quippiam, inquit, solutis apparet sensibus, id est, liberis & operantibus sensibus, somnium videlicet esse censetur. Aegrotantes enim sæpius videntur sibi videre fantasmata multa, operantibus sensibus, quorum nullum sanè dicitur esse somnium. Subditq; post hæc philosophus, quòd neq; etiam omne in somnis apparens fantasma, vere somnium esse dicitur. Quæcunq; enim in somnis apparèt, quãdo principale id quod iudicat, non penitus distinetur & occupatur, fantasmata quidẽ esse dicit, non esse autẽ somnia planè asserit. Subiungitq; statim istuc ipsum exẽplo declarans manifesto. Soni nanq; inquit, & strepitus quos dormiens quispiam sentit, luminis quinetiã splendor, & sapes, & tactus quos percipit dormiẽs, vera nõ sunt somnia. isthæc enim dormiẽtes quodammodo, & veluti in interstitio vere dormiẽtiũ, & vere vigiliantiũ, positi, sentire manifeste animaduertũtur: & sanè quodammodo sentiunt, cũ extrinsecus isthæc vere fieri contingat. Sentientes autẽ somniare se credũt, & somnia percipere, qua in re nimirũ falli vidẽtur. neq; enim huiusmodi visa somnia sunt vera: neq; ipsi proprie & simpliciter dormire existimãtur. isthæc autẽ omnia debiliter sentire vidẽtur, & tanquã procul existẽtia, quoniã occupatos quodammodo & præpeditos à somni languore habẽt sensus, in mediõq; (vt diximus) vigiliantiũ & dormiẽtium versantur interstitio. Acciditq; interdũ nonnullis, inquit, dum labuntur in somnũ, & oculis adhuc apertis dormire incipiunt, appositæ lumen lucernæ conspicerẽ: experrecti isq; postmodũ cognoscere & deprehendere id lumen fuisse è regione astãtis lucernæ, quod sanè sibi tunc fuisse somniũ videbatur. non enim dormiebãt, licet se dormire crederent. Multi præterea, inquit, gallinaceorũ cantus, aut canũ latratus noctu audientes, somniãq; id esse credentes, paulopost à somno experrecti, gallũ aut canẽ non procul à se distãtes repererunt, quorũ paulo antè voces audiuerant. Nonnulli quinetiam somni tempore de quapiã perceptati re respondent: qui quoniã à somno surgentes sæpius non meminerunt neq; quòd interrogati à quopiam fuerint, neq; omnino q; ipsi loquuti sint, & ad interrogata responderint: manifeste profecto declarare vidẽtur q; ea in cõstitutione positi neq; simpliciter vigiliabãt (meminissent enim utiq;) neq; simpliciter dormiebant. non enim aut percepissent, aut interrogati respondere potuissent. Subdit præterea philosophus vera non esse somnia notiones & contẽplationes, aliãq; id generis, præter fantasmata ipsa: intelligens recta iudicia, & veros ratiocinantium discursus, qui interdum in somnis accidere videntur: cum iudicamus videlicet quòd illud quod cernimus, non est verus Socrates, sed Socratis imago: aut cum dormientes asseueramus nos somniare, & non vera cernere. Huiusmodi enim res (vt retro est dictũ) vilitate apud plerosq; vocabulo visiones sunt, & nõ somnia. His præmissis & declaratis, quæ somnia quidem videntur, non autem sunt somnia, quanuis somni tempore fieri contingant, breuiter & clare admodum Aristoteles concludendo, verorum nobis naturam ostendit somniorum, dicens fantasmata illa siue visa recte vocari & esse somnia, quæ à commotis fiunt simulacris, eo quo retro diximus modo, somni tempore, cum verus & simpliciter dictus adest somnus.

Quæ sint vera somnia.

Am vero quibusdam vsu euenit, toto vitæ spatio nullum vidisse somnium. Rarum profecto id est, contigisse tamen aliquando fertur: & alijs quidem id ipsum omnino perseuerauit: nonnullis autem procedente ætate, cum prius nullum vidissent somnium, postmodum videre contigit. Causa autem cur non fiant somnia, similis esse videtur illi quam de pueris, & de ijs qui post assumptos cibos statim dormiunt, retro diximus. Quibuscumque enim hoc natura se habet modo, vt copiosa exhalatio summum petat locum, quæ rursus inferne deuoluta plurimum efficiat motum, ijs recta sanè ratione nullum apparet simulacrum: ætatis autem decursu haud sanè absurdum est si ijsdem somnia appareant. Mutatione enim aliqua aut per ætatem, aut per passionem facta, hanc accidere contrarietatem est necessarium.

In calce huius commentarioli Aristoteles, vbi clarus admodum & manifestus est sermo, ex ijs quæ memoriæ sunt prodita, & à rerum scriptoribus literis commèdata, quosdam fuisse dicit qui nullum vnquam toto vitæ spatio viderunt somnium: quanuis id raro contigisse dicatur. Alios vero qui cum ad multam ætatem nihil in somnis vidissent, procedente postmodum tempore, cum in senium vergerent, videre cœpisse. statimque verisimilem horum accidentium subiungit causam, dicens haudquaquam absimile quiddam ijs accidere videri, illi causæ quam retro de valde pueris adduxit, & de ijs qui post assumptos cibos statim cubitum eunt: quorum neutri somnia vident, cum vehementes & multæ exhalationes in huiusmodi constitutionibus caput petere animaduertantur, quæ simulacrorum constantiam compositionemque perturbent & dissipent. quo in loco claro admodum de valde commota aqua vsus est exemplo, quæ in se contuentium imagines reddere non potest. Horum igitur dicit naturam verisimiliter huiusmodi quippiam in se possidere. Quamobrem cum illi somnia non cernant, neque istos cernere consentaneum esse merito censerit. Quos tamen nihil prohibere asserit procedente ætate somnia videre posse. Cum enim multa fiat permutatio aut ætatis, aut passionis causa, hanc etiam rei istius sequi contrarietatem esse necessarium. contrarietatem appellans, videre scilicet somnia, & non videre. non videre namque ipsi videre contrarium esse censetur. Cæterum quoniam Aristoteles accidentis quidem huius in litera meminit, somnia scilicet plerosque per omnem vitam non vidisse, nullius autem nominatim mentionem facit cui id contigisse dicatur, nihil (vt arbitror) prohibere videtur ea quæ mihi dum isthæc scriberem memoriæ succurrebant, hoc in loco in medium proferre. Plutarchus igitur Cheronæus in commentariolo de deficientibus oraculis, memoriæ id prodidit, Cleonem quendam Daulicum ex Phocide ætate sua fuisse qui se somnia nunquam vidisse asseuerabat: istucque ipsum prioribus seculis Thrasymedi Heræo Arcadi contigisse, eo in loco idem est auctor. Rhianus quinetiam apud græcos non inelegans habitus poëta, in secundo Achaicorum suorum scriptum reliquit, Atlantes Libycam gentem nullis vnquam somniorum visis fuisse obnoxiam: quod etiam Plinius secundus in quinto naturalis historiæ suæ commentario memoriæ prodidit.

Plutarchus
Cheronæus.
Cleon Dauli-
cus.
Thrasymedes
Arcas.
Rhian^o poëta

F I N I S.